
Examining the Stylistic Features of *Entekhabe-Muntakhab-ol-Tawarikh* Manuscript

Maryam Ahmadi, PhD Student, Department of Persian Language and Literature, Payame Noor University, Tehran, Iran*

Ali (Pedram) Mirzaei; associate professor, Department of Persian Language and literature, Payame Noor University, Tehran, Iran

Fatemeh Kouppa; Professor, Department of Persian language and literature, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Ali Mohammad Giti forouz; associate professor, Department of Persian language and literature, Payame Noor University, Tehran, Iran

1. Introduction

Persian prose has gone through many ups and downs since the beginning of documentary texts until today and has always undergone changes and transformations along the way. One of the most critical issues in the Persian prose field is the stylistic examination of the works to clarify their different literary, linguistic, and intellectual aspects. Therefore, examining the writing style of each work can show the course of development and transformation of any language in the historical, literary, and social context of that period. In this way, valuable information has been provided to researchers to help them prevent ancient works from being forgotten. Also, the type of language and expression of each author and their use of unique words and terms can indicate the author's style and work excellence. Sometimes the book can provide new information about the society in which the author lived. Manuscripts are considered the most important written sources of any culture and nation. Therefore, due to the importance of this category, the best proofreaders have always tried also to examine the political and social situation of the author's lifetime while correcting the texts left from the past in addition to finding the literary, linguistic, and intellectual styles of that period.

* Corresponding author.

E-mail: ahmadi@pnu.ac.ir.

Date received: 02/06/2022

DOI: 10.22103/JLL.2023.19606.2996

Date accepted: 19/10/2022

2. Methodology

The present study aims to introduce *Entekhabe-Muntakhab-ol-Tawarikh* as one of the 11th-century historical-literary manuscripts, and to examine its features and characteristics. During studying and correcting (editing) the mentioned manuscript, this authors have tried to answer these questions: What is the main topic of *Entekhabe-Muntakhab-ol-Tawarikh*? Who is its author, and what are his other works? What important linguistic, literary, and intellectual features does the manuscript have?

Although it is a significant work in general history, the book "*Entekhabe-Muntakhab-ol-Tawarikh*" has not yet been corrected and is still in its manuscript form. Therefore, proofreading and introducing it as one of the valuable manuscripts in the Indian subcontinent seems necessary.

3. Discussion

A large part of the hidden layers of each work is clarified by examining the author's historical, social, political, and literary conditions and how the work was created. Therefore, it is necessary to introduce the author and his other works and explain his literary and social status to get more familiar with the features of the work.

Entekhabe Muntakhab-ol-Tawarikh was written in 1084 A.H. by *Abd-ol-Shakur Bin-Abd-ol-Vase Tattavi Hindustani*, the secretary to the Gurkanian Empire of India. (Anousheh, 2001, 5/ p. 1703) What we know about his life is the information given by the author himself in the book's introduction. His main homeland is India. *Abd-ol-Shakur* mentions in the opening of his work that his father was one of the famous calligraphers of the Gurkanian Empire. In the year 93 A.H., the author's great-grandfather accompanied Muhammad Qasim Thaghafi, the cousin of Hojjaj Bin-Yusuf, who went to the land of Indus on the orders of Valid Bin-Abd-ol-Malik. After that, he did not return to Iraq and stayed in Bhakkar. (Tatavi, und, 3, pp. 3-4) Apart from this manuscript, the author has two other works kept in uncorrected forms in the Punjab Library, Lahore. One is "*Zikr ol-Hossein*," about the life of Imam Hossein, and the other is "*The History of the Twelve Imams*," both of which were written before *Entekhabe-Muntakhab-ol-Tawarikh*. (Monzavi, 1995, 1/ p.565) The book's writing coincided with the reign of *Shah Suleiman Safavid* in

Iran and *Aurangzeb Alamgir*, the 6th powerful king of the Gurkaninans Empire in India. The main subject of this book, as is clear from its title, is the description of the general history of humanity. The manuscript describes human history from the beginning of creation to the author's lifetime, which includes five articles.

The first article describes the status of the Messengers and the Prophets, and the second one introduces the kings of Raba before the Prophet of Islam (PBUH) in two chapters. The third part describes some of the biographies of Hazrat Khair ol-Bashar and his Caliphs in two chapters. The fourth article is a description of the kings of Islam in Iran in four chapters, while the fifth article is about the condition of the kings of Islam in India. (Tasbihi, 2005, p. 1703) Each of these articles is divided into separate chapters, which provide the interested reader with the necessary historical information by mentioning details and giving specific and accurate dates. Although in stylistic examination of similar texts, we sometimes come across common characteristics and features; every author can have unique literary and intellectual characteristics beyond linguistic similarities. Many of the historical texts of the Persian language are written in literary prose, so it is possible to understand their stylistic characteristics by examining the phonetic, linguistic, etc., features of these texts. Moreover, a work may be important and valid because it contains the sociological and cultural issues of its time, which have been kept hidden from the researchers. With this explanation, we will examine the stylistic characteristics of *Entekhabe-Muntakhab-ol-Tawarikh* in three linguistic, literary, and intellectual contexts.

Examining the linguistic features of the work is one of the most important things that guide the reader towards the style of the period and the author's personal style. The use of Arabic, Turkish, and Indian words and expressions instead of common Persian words in this work is more prominent. Although this is one of the characteristics of that period's style, it can also show the author's knowledge of Arabic vocabulary.

Bringing Persian and Arabic synonyms together, making Arabic infinitives from Persian words, utilizing new combinations, etc. are parts of the linguistic features of the work. Another important thing in the stylistic examination is how to use verbs, which can show the

period's style or the author's personal style. One of these cases is separating the negation sign from the verb, either related to the handwriting or the writer's unique style. Since the work is a historical text, the author has made the most use of the past tense in telling the narrations. In the field of literary features, the use of rhyme in *Entekhabe-Muntakhab-ol-Tawarikh* is abundant. When describing kings and people, as well as describing important gatherings and scenes, we often come across rhymed prose. Using rhymes and puns has increased the musicality of words in this historical text. The use of simile, metaphor, and allusions can also be seen in the work. Some of the allusions used in the manuscript are strange and novel. This group of allusions is likely related to the author's life area, which will be examined in terms of novelty and uniqueness on another occasion. In the use of literary arrays, the author has maintained moderation and is far from extremes. Therefore, we are facing a uniform and simple but literary text. (Asghar, 1985, pp. 488-489)

Authors have long been using verses, anecdotes, and poems to give credibility to their words and influence and decorate their texts. In this historical text, the author has alluded to the Qur'anic verses and anecdotes for the lesson learned wherever it fits with the content of the text. Sometimes, he brought the poems of other poets as examples or to embellish the words. Regarding the intellectual features of the work, thinking about death and describing the end of great men is one of the things that have a special place in the book. Therefore, the author has tried to explain death with literary language with regret and affect. He tries to show the powerlessness of a powerful person in facing fate and destiny and the meanness and discredit of the world with expressions such as horror and darkness. The author is familiar with various sciences, such as astronomy, geography, history, and mythology, and has used them in writing the book. When narrating history, he sometimes refers to moral and human issues. As a result, his work is also considered didactic.

4. Conclusion

The subject of *Entekhabe Muntakhab-ol-Tawarikh* is general history, therefore, it is written in the style of its contemporary historical books. However, through these historical narratives, certain stylistic features can be achieved. Among the linguistic features of the work,

one can mention the extensive use of Arabic, Turkish, and Indian words and combinations. Verses and anecdotes are given in the book to decorate the words and increase the educational aspect. In the descriptions of the characters or nature, the author makes the most use of rhymed prose; As a result, the text has acquired a more literary taste. In discussing literary features, the author used all his power to use arrays such as puns, similes, metaphors, and allusions. The prose of the book is simple and narrative in most cases. The manuscript contains geographical, historical, and social information, which is helpful for researchers of the Indian subcontinent.

Keywords:Entekhabe-Muntakhab-ol-Tawarikh, Stylistic examination, Persian Prose, Indian subcontinent.

References [in Persian]:

- Anousheh, H. (2001). *Encyclopedia of Persian Language and Literature (Persian literature in subcontinent of India, Pakistan and Bangladesh)*, V.5. Tehran: Printing and Publishing Organization of Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Asghar, A. (1985). *Persian Historiography in Indo_Pakistan (Great Taimurids)*. Lahore: Cultural Center, Islamic Republic of Iran.
- Bahar, M. T. (1976). *Stylistics (History of Persian Prose Evolution)*. V. 1 & 3, 4th edition, Tehran: Amir Kabir.
- Daei ol Eslam, M. A. (1983). *Farhange Nezam*. Tehran: Danesh.
- Dehkoda, A. A. (1998). *Persian dictionary*. Tehran: Tehran University Press.
- Fotoohi, M. (2012). *Stylistics: Theories, Approaches and Methods*. Tehran: Sokhan.
- Jahan Bakhsh, J. (2005). *Guide of Editing Manuscripts*. Tehran: The Written Heritage Research Centre.
- Hamedani, R. F. (1994). *Jame_ol_ tavarikh*. Edited by Roshan, M., & Moosavi, M. Tehran: Alborz.
- Mayel Heravi. N. (2000). *The History of manuscript writing and critical editing of manuscript*. Tehran: Printing and Publishing Organization of Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Monzavi, A. (1995). *List of Persian Works*. V.1. Tehran: Association of Cultural Works and Honores.

- Mubarak, A. (2006). *Akbar Name (The History of Gurkanian Empire in India.)*. Edited by Tabatabaei Majd, Gh. Tehran: Association of Cultural Works and Honores.
- Sadeghi, A. A., & Zandi Moghaddam, Z. (2015). *Dictionary of Persian Dictation*. Tehran: Academy of Persian Language and Literature.
- Safa, Z. (1990). *The History of Literature in Iran*. V.5. Tehran: Ferdows.
- Safarzaei, A., & Sarafrazei, A. (2015). *The influence of Iranian historiography on Indian Timurid of historiography*. *Journal of Subcontinent Researches of Sistan & Baloochestan University*, 7(22), 25- 48.
- Shamisa, S. (2005). *Generalities of stylistics*. Second edition. Tehran: Ferdows.
- Tasbihi, M. H. (2005). *Alphabetic catalog of Ganj Bakhsh libraries manuscripts*. Islam Abad: Iran- Pakistan Institute of Persian Studies.
- Tatavi, A. (und). *Entekhabe- Montakhab- ol- Tavarikh*. Pakistan: Ganj Bakhsh Library (Lahore). No. Score: 3884. [Manuscript]. Date of writing: 11 A.H.
- Zandvakili, M.T., & Ghasemian, M. (2021). *The Arrival of Arabic Language to India and its Reflection in the Indian Subcontinent*. *Journal of Subcontinent Researches of Sistan & Baloochestan University*, 13 (40), 179- 194.

نشریه نثر پژوهی ادب فارسی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال ۲۵، دوره جدید، شماره ۵۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۱

بررسی ویژگی‌های سبکی نسخه خطی انتخاب منتخب التواریخ (علمی - پژوهشی)*

مریم احمدی^۱، دکتر علی (پدرام) میرزایی^۲، دکتر فاطمه کوپا^۳، دکتر علی محمدگیتی فروز^۴

چکیده

نسخه خطی «انتخاب منتخب التواریخ» که به اختصار انتخاب منتخب نامیده می‌شود یکی از متون تاریخی قرن یازدهم است که توسط عبدالشکور بن عبدالواسع هندوستانی از منشیان دربار گورکانیان هند و به منظور شرح خلاصه‌ای از تاریخ عمومی بشر از ابتدای خلقت تا زمان تألیف (۱۰۸۴ ق.) در پنج فصل مشتمل بر اقسام و ابواب جداگانه با زبانی ادبی به رشته تحریر درآمده و به اورنگ زیب، ششمین پادشاه گورکانی تقدیم شده است. در این پژوهش سعی گردیده تا ضمن معرفی اثر و مؤلف آن با استفاده از نسخه خطی موجود و منابع کتابخانه‌ای، با رویکرد تحلیلی توصیفی و به شیوه متن پژوهی به بررسی خصوصیات سبکی آن در سه ساحت زبانی، ادبی و فکری پرداخته شود. در سطح زبانی کاربرد فراوان لغات و اصطلاحات عربی، ترکی و هندی دیده می‌شود که بخشی از آن مربوط به سبک دوره و بخشی نیز به سواد و دانش ادبی مؤلف برمی‌گردد. نثر کتاب در قسمت توصیفات مسجع است، از انواع جناس در آن استفاده شده و کنایات خاصی که منحصر بفرد است در آن دیده می‌شود. از نظر فکری نیز اثر شامل اطلاعات جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی ارزشمندی است که برای پژوهشگران این حوزه می‌تواند مفید باشد.

تاریخ ارسال مقاله : ۱۴۰۱/۰۳/۱۲

تاریخ پذیرش نهایی مقاله : ۱۴۰۱/۰۷/۲۷

۱- دانشجوی دکتری، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

Email: ahmadi@pnu.ac.ir.

۲- دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

۳- استاد، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

۴- دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

DOI: 10.22103/JLL.2023.19606.2996

گرچه موضوع نسخه در حوزه تاریخ عمومی است اما به دلیل اشتغال بر اصطلاحات، لغات و اطلاعاتی که در محدوده زندگی مؤلف کاربرد داشته می‌تواند در بررسی سیر و تطور نثر فارسی در مناطق فارسی زبان سودمند افتد.

واژه‌های کلیدی: انتخاب منتخب التواریخ، سبک شناسی، نثر فارسی، شبه قاره هند.

۱- مقدمه

نثر فارسی از ابتدای پیدایش متون مستند تا امروز فراز و نشیب‌های فراوانی را پشت سر گذاشته و در این مسیر همواره دستخوش تغییر و تبدیل بوده است. یکی از مهمترین مسائل در حوزه نثر فارسی بررسی سبک‌شناسانه آثار جهت روشن شدن وجوه مختلف ادبی، زبانی و فکری آنهاست. بنابراین بررسی سبک نگارش هر اثر می‌تواند سیر تطور و تحول هر زبانی را در بستر تاریخی، ادبی و اجتماعی آن دوره نمایش دهد و از این رهگذر اطلاعات سودمندی در اختیار محققان قرار داده تا غبار فراموشی را از آثار کهن پاک نماید. همچنین نوع زبان و بیان هر نویسنده و استفاده او از لغات و اصطلاحات خاص می‌تواند نمودار سبک شخصی مؤلف و ممتاز بودن اثر او باشد. گاه نیز کتاب می‌تواند اطلاعات جدیدی را از جامعه‌ای که مؤلف در آن زندگی کرده است در اختیار علاقه‌مندان قرار دهد. نسخه‌های خطی از مهمترین منابع مکتوب هر فرهنگ و ملتی به حساب می‌آید از اینرو مصححان زبده با توجه به اهمیت این مقوله همواره کوشیده‌اند تا در تصحیح متون بازمانده از گذشته علاوه بر اینکه به سبک ادبی، زبانی و فکری آن دوره یا سبک شخصی مؤلف دست پیدا می‌کنند، بتوانند اوضاع سیاسی و اجتماعی آن دوره را نیز بررسی نمایند. در واقع «سبک در اصطلاح ادبیات عبارت است از روش خاص ادراک و بیان افکار به وسیله ترکیب کلمات و انتخاب الفاظ و طرز تعبیر» (بهار، ۱۳۵۵، ۱ / مقدمه: د)؛ گذشته از سبک ادبی هر کتاب می‌تواند با توجه به خاستگاه اجتماعی و جغرافیایی خود اطلاعات جدید و منحصر بفردی ارائه دهد که پیش از این بدان پرداخته نشده است.

۱-۱- بیان مسئله

سرزمین هند در قرن دهم و یازدهم یکی از پایگاه‌های قدرتمند زبان و ادبیات فارسی بود که به دلیل توجه و علاقه شاهان گورکانی همچنان به بقای ادبی خود ادامه می‌داد و بستر مناسبی جهت پذیرش اهل فضل و ادب به شمار می‌رفت. «شاهان تیموری هند علاوه بر علاقه‌مندی به تاریخ‌نویسی، ظرافت طبع و ذوق شاعری نیز داشتند. علاقه‌مندی شاهان تیموری هند به فرهنگ و ادب ایرانی در دوره اکبرشاه به اوج خود رسید.» (صفرزایی و سرافرازی، ۱۳۹۴: ۲۹) در چنین شرایطی تاریخ‌نگاری در شبه قاره رایج شد و نگارش تاریخ‌های عمومی یکی از راه‌های کسب شهرت و همچنین منبع درآمدی برای نویسندگان به حساب می‌آمد. گورکانیان با استفاده از متون تاریخی- ادبی، فتوحات و دستاوردهایشان را ثبت می‌کردند؛ از سویی عدم توجه کافی دولت صفویان به ادبیات فارسی یکی از دلایل دیگری بود که به رونق زبان فارسی در شبه قاره هند کمک می‌کرد، «زیرا پادشاهان تیموری هند ایران را وطن خود و ایرانیان را همشهری و همزبان خود می‌دانستند بنابراین دهلی دربار بزرگتری شد که باید آن را دربار ثانی ایران نامید.» (بهار، ۱۳۵۵: ۳/۲۵۴) از طرفی تاریخ‌نگاری که در دوره ایلخانان رایج شده بود در دوره گورکانیان هند نیز مورد اقبال بود و همچنان به حیات ادبی خود ادامه می‌داد. گاه نیز آثاری که در این دوره خلق شده‌اند همزمان تحت تأثیر محیط ادبی هند و ایران، ویژگی‌های مشترکی را دارا هستند. در حقیقت «کمتر دوره‌ای را می‌توان یافت که در ادب فارسی مانند این عهد به نوشتن کتاب در تاریخ توجه شده باشد. شماره اینگونه کتاب‌ها بسیار و در میان کتاب‌های تاریخ آنها که جنبه تفصیل داشته باشند زیاد است.» (صفا، ۱۳۷۰، ۱۵۵۰/۵) مسئله‌ای که در پژوهش حاضر مدنظر است معرفی انتخاب منتخب التواریخ به عنوان یکی از نسخه‌های تاریخی- ادبی در قرن یازدهم و بررسی مشخصات و ویژگی‌های آن می‌باشد. نویسندگان این مقاله ضمن مطالعه و تصحیح انتقادی نسخه سعی کرده‌اند تا به این پرسش‌ها پاسخ دهند: موضوع اصلی نسخه خطی انتخاب منتخب چیست؟ نویسنده آن کیست و دیگر آثار او چیست؟ نسخه چه ویژگی‌های زبانی، ادبی و فکری مهمی دارد؟

۱-۲- پیشینه تحقیق

به دلیل کثرت تاریخ‌های عمومی در قرون دهم و یازدهم و گاه مشابه بودن محتوای آنها بسیاری از این متون هنوز دست نخورده در کتابخانه‌ها باقی مانده‌اند. با جستجوی ساده در فهرستواره‌های نُسخ خطی می‌توان به تعداد زیادی از کتب تاریخی دست پیدا کرد که هنوز معرفی و تصحیح نشده‌اند. کتاب «انتخاب منتخب» نیز با وجود این که اثری قابل توجه در حوزه تاریخ عمومی است تاکنون تصحیح نگردیده و هنوز به صورت نسخه خطی باقی مانده است.

۱-۳- ضرورت و اهمیت تحقیق

تعالی هر جامعه‌ای زمانی میسر می‌گردد که افراد آن جامعه بر پیشینه تاریخ و تمدن خود آگاه باشد و با تحقیق و مطالعه آثار به جا مانده، نقاط ضعف و قوت گذشتگان خود را دریابد (ن.ک: مایل هروی، ۱۳۷۹: ۳۷۹). هر چند مطالب موجود در کتب تاریخی می‌تواند مشابه و گاه حتی تکراری باشد اما هر کدام از این آثار خود نمودار ذوق و سبک گویندگان فارسی‌زبان است که به لحاظ موقعیت جغرافیایی متفاوت، با زبان ادبی و سبکی مختلفی بیان شده و می‌توان از میان این آثار به ویژگی‌های منحصر بفرد زبانی، ادبی و فکری دست یافت که در بررسی سیر نثر فارسی در شبه قاره هند سودمند است. در واقع بیشتر آثار تاریخی این دوره از لحاظ اشتغال بر وقایع تاریخی امتیاز خاصی ندارند اما از نظر ویژگی‌های زبانی و ادبی تفاوت‌هایی با زبان فارسی رایج در ایران آن دوره دارند که در بررسی سبک‌شناسانه ارزشمند است.

نسخه «انتخاب منتخب» و بررسی سبک نگارش آن می‌تواند ما را با سبک شخصی نویسنده اثر و میزان تسلط او در به کارگیری فنون زبانی و ادبی آشنا سازد؛ همچنین رواج و گسترش زبان فارسی در شبه قاره هند و خصوصیات سبکی متمایز آن را نشان دهد. از طرفی نسخه حاوی اطلاعات ارزشمند تاریخی، اجتماعی، سیاسی و ... نیز می‌باشد. تصحیح این نسخه به لحاظ اشتغال بر دقایق سبکی، زبان ادبی و اطلاعات خاص تاریخی، جغرافیایی و اجتماعی آن لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

۲- بحث و بررسی

بخش بزرگی از لایه‌های پنهان هر اثر با بررسی شرایط تاریخی، اجتماعی، سیاسی و ادبی مؤلف و چگونگی خلق اثر روشن می‌گردد. بنابراین ضروری است تا برای آشنایی بیشتر با ویژگی‌های اثر به معرفی مؤلف، دیگر آثار وی و تبیین جایگاه ادبی و اجتماعی‌اش پرداخته شود.

۲-۱- معرفی نسخه «انتخاب منتخب»

انتخاب منتخب التواریخ در سال ۱۰۸۴ هجری قمری توسط عبدالشکور بن عبدالواسع تتوی هندوستانی، منشی دربار گورکانیان هند به رشته تحریر درآمده است. علیرغم آنچه از عنوان کتاب به ذهن متبادر می‌شود این اثر خلاصه منتخب *التواریخ* عبدالقادر بدائونی نیست چرا که هیچ مشابهتی بین دو کتاب از نظر محتوا و ارجاعات تاریخی به چشم نمی‌خورد. نگارش کتاب با حکومت شاه سلیمان صفوی در ایران و سلطنت اورنگ‌زیب عالمگیر، ششمین پادشاه قدرتمند گورکانیان هند مقارن بوده است. «انتخاب منتخب در تاریخ عمومی از آغاز آفرینش تا جلوس شاه جهان (۱۰۳۷ ق) در سال ۱۰۸۴ به نام اورنگ‌زیب نوشته شده است. این اثر گرچه گزیده منتخب *التواریخ* اتکی به شمار می‌آید ولی دربارهٔ اوضاع سند در روزگار جلال‌الدین اکبر و جهانگیر گورکانی آگاهی‌های سودمند و باارزشی دارد که کتاب اصلی فاقد آنهاست» (انوشه، ۱۳۸۰، ۴/۱۷۰۳).

نسخه‌ای که به نظر اقدم و اصح از سایر نسخه‌ها می‌باشد در کتابخانه گنج بخش پاکستان (مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان) به شماره ۳۸۸۴ نگهداری می‌شود. نسخه در صفحات پایانی خوردگی مختصری دارد بنابراین انجامه ندارد و کاتب آن نیز مشخص نیست. این کتاب نسبت به کتب تاریخی معاصر خود نسبتاً مجمل است و از این رو مؤلف کتاب را *انتخاب منتخب* نام نهاده و گویا یکی از اهداف مؤلف علاوه بر نگارش متنی ادبی، در اختیار قرار دادن کتابی تاریخی بوده که برای عموم نیز سودمند و مایه عبرت باشد. خود او در باب نگارش کتاب نوشته: «مطالعه کتب تواریخ عالی شمار، زنگ ملالت و کسالت را از آینه قلوب مکروب صاحبان فضل و بلاغت بزدايد و ممارست این فن فنون اطلاع بر اوضاع اسلاف بخشیده ابواب آگاهی از بدایع وقایع گذشتگان کمای

بگشاید.» (تتوی، بی تا: ۸) آنچه‌آن که از مقدمه کتاب برمی آید مؤلف منشی و منشی زاده بوده و در تألیف اثر خود به کتب تاریخی متعددی دسترسی داشته، در خلال متن گاه به این منابع اشاره نموده و صحت گفته‌های خود را با ارجاع به کتب معتبری که در دسترس داشته ثابت کرده است.

موضوع اصلی این نسخه همانطور که از عنوانش مشخص است شرح تاریخ عمومی بشر است. نویسنده همانند مورخان قبل از خود به شرح وقایع مهم تاریخی پرداخته و در این مورد روایات مشابه، تقلیدی و گاه تکراری را در اثر خود آورده؛ اما گاه در خلال تاریخ نگاری به مسائل ادبی و زبانی خاصی نیز اشاره کرده است که مختص خود اوست. مؤلف علاوه بر نمایش قدرت زبانی و ادبی خود از باورهای عامیانه و اساطیری نیز سخن گفته و اطلاعات مفیدی به خواننده داده است. نکته مهم دیگری که در این کتاب نظر گیر است شرح همزمان تاریخ انبیا با شاهان معاصرشان است. به طور مثال پیامبری ابراهیم با قیام فریدون مقارن است.

کتاب، شرح تاریخ بشر از ابتدای خلقت آدم تا زمان مؤلف است که شامل پنج قسم است. قسم اول در بیان احوال انبیای مرسل و اولوالعزم، قسم دوم در باب پادشاهان ربیع مسکون پیش از پیامبر اسلام (ص) در دو باب، قسم سوم در بیان شمه‌ای از سیرت حضرت خیرالبشر و خلفای ایشان در دو باب، قسم چهارم در باب پادشاهان اسلام در ایران در چهار فصل و قسم پنجم احوال پادشاهان اسلام در هند است (ن.ک: تسیحی، ۱۳۸۴: ۱۷۰۳). هر کدام از این اقسام نیز خود به باب‌های جداگانه‌ای تقسیم گردیده است که با ذکر جزئیات و به دست دادن تاریخ‌های مشخص و دقیق اطلاعات لازم تاریخی را به خواننده علاقمند ارائه می‌دهد.

اگر چه کتاب به زبان فارسی نگاشته شده اما ماده تاریخ‌ها تماماً عربی است و مؤلف گاه از ترکیبات و لغات دشوار و نامأنوس عربی استفاده کرده است؛ آنچه‌آن که «فضلا و علمای هندی در اظهار فضل زیاده‌تر از منشیان و نویسندگان ایرانی می‌کوشیده‌اند.» (بهار، ۱۳۵۵، ۳/ ۲۵۹) علیرغم استفاده مؤلف از اصطلاحات و لغات عربی و ترکی گاه به کلمات ساده و متداول فارسی برمی‌خوریم که به جای معادل عربی آنها به کار رفته است.

در هر حال مؤلف کوشیده تا علاوه بر استفاده از زبانی ساده و ادبی، آگاهی و دانش خود را نسبت به دقائق زبان عربی و فارسی نمایش دهد.

۲-۲- درباره مؤلف

مؤلف کتاب «انتخاب منتخب» عبدالشکور بن عبدالواسع تتوی هندوستانی است که نام او در فهرست نسخ خطی و دانشنامه‌ها به صورت اشارات کوتاه آمده است. عبدالشکور در مقدمه نسخه می‌گوید که کتاب در چهل سالگی‌اش و در تاریخ ۱۰۸۴ هجری به پایان رسیده؛ پس تاریخ تقریبی ولادت او سال ۱۰۴۴ هجری است. آنچه از زندگانی او می‌دانیم اطلاعاتی است که مؤلف خود در مقدمه کتاب به دست می‌دهد. مولد و منشأ او بلاد تنه هندوستان است و پدرش خوشنویس و اهل علم بوده است (ن.ک: تتوی، بی تا، ۳-۴). خود او می‌گوید که منشی‌زاد و منشی‌نژاد است و اجدادش در هنر و علم، صاحب کمالات ظاهری و باطنی بوده‌اند. «لهذا این کمترین، محنت مطالعه را عین راحت می‌پنداشت و کلفت نوشتن را محض فرحت می‌انگاشت» (تتوی، بی تا: ۸). جد بزرگ مؤلف در سال ۹۳ هجری، زمانی که محمد قاسم تقفی پسر عم حجاج بن یوسف به دستور ولید بن عبدالملک به دیار سند آمده بود او را همراهی کرده و پس از آن دیگر به عراق بازنگشته و در بهکر مانده است. «اجداد احقرالعباد از بغداد به رفاقت و همراهی ایشان آمده بودند و در هنگام مراجعت لشکر اسلام و توجه به جانب دارالسلام که هرج و مرج واقع شده بود به حسب مشیت حضرت ذوالمنن در بهکر توطن اختیار نموده بودند و در آن ملک اولاد و احفاد آن بزرگان نیک‌نهاد که از قبایل قریش بودند در بهکر به وجود آمده» (تتوی، بی تا: ۱۰).

ابوالقاسم پدر بزرگ مؤلف، حافظ قرآن و هم‌روزگار و هم‌نشین ابوالفضل علامی مؤلف کتاب تاریخ اکبری بوده و با وی در محافل علمی و ادبی شرکت می‌کرده است. آوازه مکارم او تا آنجا گسترده بوده که بزرگان تنه از وی برای تعلیم و تربیت فرزندانشان دعوت می‌کردند. عبدالشکور به فنون شاعری آگاه بوده، ابیاتی از خود را در کتاب آورده و لحنش نیز در توصیفات ادبی گاه نزدیک به شعر شده است. از شواهد کتاب برمی‌آید که وی به قرآن و حدیث اشراف داشته و از علوم بلاغی و ادبی و ... آگاه بوده است. امانتداری

را در نقل قول‌ها و ارجاعاتش رعایت کرده که خود نشان از سواد ادبی مؤلف است و صحت مطالب را از تاریخ‌های دیگر به دست داده: «در باب کشتن او مورخان اختلاف کرده‌اند بعضی گفته‌اند که ...» (تتوی، بی تا: ۱۱۶).

مؤلف غیر از این کتاب دو اثر دیگر نیز دارد که به صورت نُسخ خطی تصحیح نشده در کتابخانه پنجاب لاهور نگهداری می‌شود. یکی «ذکرالحسین» در مورد زندگانی امام حسین که با اشعاری از روضه‌الشهدای کاشفی مزین گردیده و دیگر اثر او «تاریخ دوازده امام» که هر دو اثر قبل از انتخاب منتخب نگاشته شده‌است (ن.ک: منزوی، ۱۳۷۴: ۱/۵۶۵).

عبدالشکور در هیچ کجای اثرش به مذهب خود صراحتاً اشاره نکرده و حتی در نام بردن از پیروان مذاهب از تعصب برکنار بوده و با دیده انصاف به بزرگان آنان نگریسته است؛ از این رو دشوار است که بتوان در مورد مذهب وی نظری قطعی داد. گرچه مذهب غالب مسلمانان هند در قرون دهم و یازدهم سنی شافعی است اما با توجه به دو اثر ذکر شده از عبدالشکور در باب امامان شیعه و همچنین ارادت او نسبت به ائمه و توصیف زندگی معصومین می‌توان حدس زد که عبدالشکور پیرو مذهب تشیع بوده است.

۲-۳- سبک نثر انتخاب منتخب التواریخ

«برای آنکه بتوانیم متنی را به لحاظ سبک‌شناسی تجزیه و تحلیل و بررسی کنیم باید روشی داشته باشیم. یکی از ساده‌ترین و در حین حال عملی‌ترین راه‌ها این است که متن را از سه دیدگاه زبان، فکر و ادبیات مورد دقت قرار دهیم تا بدین وسیله بتوانیم به اجزای متشکله متن اشرافی پیدا کنیم و ساختار متن را با توجه به رابطه اجزا با یکدیگر دریابیم» (شمیسا، ۱۳۷۳: ۱۵۳). اگر چه در بررسی سبک‌شناسی متون مشابه گاه به خصوصیات مشترکی برمی‌خوریم، اما هر نویسنده‌ای می‌تواند فراتر از تشابهات زبانی، خصوصیات منحصر بفرد ادبی و فکری خود را داشته باشد. بسیاری از متون تاریخی زبان فارسی با نثری ادیبانه نگاشته شده‌اند بنابراین می‌توان با بررسی ویژگی‌های آوایی، زبانی و ... این دسته از متون به خصوصیات سبکی آنها پی برد. «سبک‌شناس ادبی ناگزیر است به بررسی الگوهای آوایی پردازد تا کیفیت ایجاد نظام‌های صوتی در شکل قافیه، وزن، هم‌صدایی، واج‌آرایی،

سجع و تلائم و خوش‌آوایی را تحلیل کند» (فتوحی، ۱۳۹۱: ۲۴۳). علاوه بر این ممکن است اثری به دلیل احتوا بر مسائل جامعه‌شناسی و فرهنگی زمان خود که از نظر پژوهشگران پوشیده مانده حائز اهمیت و اعتبار باشد. در واقع «مختصه سبکی آن مختصه تکرار شونده یا غیر متعارف یا منحصر بفردیست که یا جالب است و توجه خواننده دقیق را به خود جلب می‌کند و یا در لابلای اجزای گوناگون اثر پنهان است و فقط حس می‌شود و سبک‌شناس به دنبال کشف آن است» (فتوحی، ۱۳۹۱: ۱۶۰). با این توضیح به بررسی خصوصیات سبکی کتاب *انتخاب منتخب* در سه بستر زبانی، ادبی و فکری می‌پردازیم:

۲-۳-۱- ویژگی‌های زبانی

بررسی ویژگی‌های زبانی اثر در واقع یکی از مهمترین مواردیست که خواننده را به سمت و سوی سبک دوره و سبک شخصی رهنمون می‌سازد. بخشی از این ویژگی‌ها مسائلی است که به سطح لغوی زبان مربوط می‌شود مانند کاربرد صورت کهن دویم و سیوم یا استفاده از کلمه دوصد به جای دویست که بیشتر در سبک نثر فارسی‌نویسان هند معمول بوده و در این کتاب نیز تکرار شده است. بخش دیگر ویژگی‌های زبانی نیز مربوط به سطح نحوی زبان است که در ادامه اجمالاً به هر دو مورد پرداخته می‌شود:

- آوردن نی به جای نه: «اعم از آنکه صاحب صحیفه و کتاب باشد یا نی» یا «زمین این نوبت به من پناه جست یا نی» (تتوی، بی تا: ۲۱).

- کاربرد واژه‌ها و اصطلاحات عربی، ترکی و هندی به جای واژه‌های متداول فارسی؛ گرچه این مورد از ویژگی‌های سبک دوره است اما می‌تواند میزان اطلاع نویسنده را از علم لغت عربی نشان دهد. این مورد در *انتخاب منتخب* بسامد بالایی دارد:

«از سدره‌المنتهی پرواز نموده به بسیط غبرا آمد» (تتوی، بی تا: ۲۲) در معنای زمین.

«ملک حی قیوم سلطان منام را بر شهرستان حواس آن جناب استیلا داده» (تتوی، بی تا:

۲۵) در معنای خواب.

«در موازین و مکائیل عدالت نکردندی» (تتوی، بی تا: ۵۰) در معنای پیمان.

«تا چون هنگام سطوع کوکب بخت و طلوع اختر مراد رسید» (تتوی، بی تا: ۳۲۰) در

معنای دمیدن صبح.

- «و از ابتدای تباشیر صبح اقبال بسیط غبرا جولانگاه یکران آن طبقه بوده» (تتوی، بی تا: ۶۵) در معنای سپیدی صبح.
- «و در تخریب بلدان و تنکیل معاندان به قدر طاعت و توان سعی و کوشش نمایند» (تتوی، بی تا: ۸۳) در معنای عقوبت کردن.
- علاوه بر این تمامی تاریخ‌ها نیز به عربی ذکر شده است: «در سنه ثمان و اربعین و تسعمایه رایات ظفر آیات به صوب سیوستان در حرکت آمد» (تتوی، بی تا: ۲۶۳).
- کاربرد لغات ترکی: «از خانان ترکستان دیباقوی خان است، دیب تخت را گویند و قوی بزرگ» (تتوی، بی تا: ۳۳).
- «ترکان آن بلده را سمرگند نام کردند و اعراب سمرگند را معرب گردانیده سمرقند گفتند» (تتوی، بی تا: ۱۳۰).
- «در صف میدان تاختند و چقلش خوب کردند» (تتوی، بی تا: ۲۷۴) در معنای جنگ شمشیر.
- «مشکی از چغرات بر پشت بسته» (تتوی، بی تا: ۳۰۰) در معنای ماست.
- «و بعضی ساختن تیر و کمان و خیمه و کندلان را از مخترعات او شمرده‌اند» (تتوی، بی تا: ۶۹) در معنای خیمه بزرگ.
- در همه به جای کرنش، دچار و کمک از کورنش، دوچار و کومک استفاده کرده: «و مردم را در مسجد جامع به سعادت کورنش مشرف ساختند» (تتوی، بی تا: ۳۱۳)، «به حسن بدخشی که به حکم اشرف از کابل به درگاه والا می آمد دوچار شده» (تتوی، بی تا: ۲۲۰) و «عرضداشت به درگاه والا فرستاده التماس کومک باید نمود» (تتوی، بی تا: ۱۳۵).
- کاربرد لغات هندی: این مورد نیز به دلیل اینکه خاستگاه نویسنده سرزمین شبه قاره است در متن نسخه به وفور دیده می شود. گاه مواردی استثنایی و بدیع از استعمال لغات و اصطلاحات هندی در این اثر وجود دارد که ارزشمند می باشد:
- «نوزده کرور و دو لک دام بر رعایا معاف نمودند» (تتوی، بی تا: ۳۱۸) واحد شمارش معادل صد هزار.
- «برشکال را در آنجا گذرانیده باز به تنه آمد» (تتوی، بی تا: ۲۸۷) در معنای فصل بارش که شامل پاییز و زمستان است.

«پیوسته بر پالکی نشسته به سیر و سواری خود را مشغول می‌داشتند» (تتوی، بی‌تا: ۳۲۳) در معنای کجاوه بی‌سقف.

- ذکر لغات غیر فارسی (جغتایی): «و شهریار برگشته روزگار خبر شنقار شدن جنت مکانی شنیده» (تتوی، بی‌تا: ۳۲۴) در معنای مردن پادشاه.

- استفاده از لغات و اصلاحات فارسی: «پس جمعی مبتدیان که نو به صحبت امام رسیده بودند» (تتوی، بی‌تا: ۱۸۹).

- استفاده از صفت تفضیلی به جای صفت برترین: «يعرب بزرگتر فرزندان قحطان بود» (تتوی، بی‌تا: ۱۲۷)

- آوردن مترادفات فارسی و عربی با هم: «و جسرها و پلها عمارت کرده» (تتوی، بی‌تا: ۱۲۴).

- کاربرد مترادفات که گاه به حشو می‌انجامد: «جمعی کثیر و جمعی غفیر به قتل رسیدند» (تتوی، بی‌تا: ۲۷۷).

- کاربرد ترکیبات زیبای فارسی به جای اصطلاحات عربی: «و چون مدت نه شبانروز با هم به نا و نوش به سر بردند» (تتوی، بی‌تا: ۸۹) یا «به کن مکن جهان پرداخت» (عبدالشکور، بی‌تا: ۱۰۰).

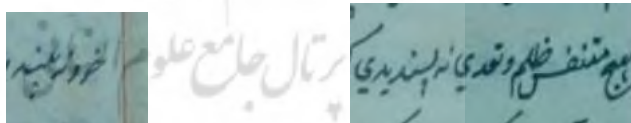
- کاربرد مع به جای با: این مورد در نثر فارسی آن دوره هم دیده می‌شود ولی در نثر پارسی نویسان هند بسامد بالایی دارد: «و سایر اسباب سفر مهیا ساخته مع سیصد راس اسب» (تتوی، بی‌تا: ۲۶۴).

- ساخت مصدر عربی از واژگان فارسی: «بعد از آن معزالدوله احمد پادشاهیت نمود» (تتوی، بی‌تا: ۲۰۴).

- ساخت ترکیبات وصفی مقلوب: «تاریخ آن سلاطین نصف صفات، عرصه حوادث خلل و محل عواصف ذلل گشت و عجایب آثار و غرایب اسمارشان فرسوده دست تغییرات زمان آمده» (تتوی، بی‌تا: ۳۳).

- ماده تاریخ: «تاریخ فوت او را آتش مرده یافته‌اند» (تتوی، بی‌تا: ۲۹۲) معادل سال

- ساخت صفات مرکب بیانی: «نسیم فتح و ظفر بر پرچم لشکر ظفر اثر پادشاهی وزیده» (تتوی، بی تا: ۲۸۰).
- «با لشکر فیروزی اثر به مقابله شتافت» (تتوی، بی تا: ۲۸۹).
- کاربرد جملات کوتاه در توصیفات غیر ضروری: «به جهت امداد از بند کوه طلب نموده بود، آمده، بلده تته را غارت کرده، در شهر آتش زده، مردم را اسیر نموده، مراجعت کردند» (تتوی، بی تا: ۲۶۷).
- به کار بردن رای اضافه در معنای برای: «که شرف تعمیر آن بنای متبرکه خلیل-الرحمن و اولاد او را باشد» (تتوی، بی تا: ۳۹) یا «جانشینی ابراهیم به فرمان ایزدی بعد از اسحق حضرت یعقوب را بود» (تتوی، بی تا: ۴۲).
- کاربرد ترکیباتی مانند: شهرستان عدم، دریچه عدم، مقر سقر، تاریک آباد، وحشت آباد.
- کاربرد افعال: یکی از موارد مهم در سبک‌شناسی چگونگی کاربرد افعال است که سبک دوره و یا سبک شخصی مؤلف را نشان می‌دهد. یکی از این موارد جدا کردن علامت نفی از فعل می‌باشد که می‌تواند مربوط به شیوه رسم الخطی کاتب و یا سبک شخصی نویسنده باشد: «و به هیچ متنفس ظلم و تعدی نه پسندیدی» (تتوی، بی تا: ۳۳) «و یک نفر از ایشان نمیرد تا هزار نفر از نسل خود نه‌بیند» (تتوی، بی تا: ۳۸) یا «اولاد سلبی او به توضیح نه پیوسته» (تتوی، بی تا: ۴۶).

- از آنجا که اثر یک متن تاریخی است مؤلف در بیان روایات بیشترین استفاده را از ماضی نقلی کرده است: گفته اند، آورده اند، حکایت کرده اند....
- گاه نیز ماضی نقلی را به جای بعید آورده است: «چون به روزگار او اکثر فرماندهان بنی اسرائیل در گذشته‌اند» (تتوی، بی تا: ۵۷) یا «سعی و کوشش بسیار نموده آخر او را هلاک ساخته‌اند» (تتوی، بی تا: ۷۱).

- کاربرد فعل متعدی نویساندن: «تصویر او بر کاغذی نویسانده» (تتوی، بی تا: ۱۴۱).
- کاربرد وجه کهن ماضی استمراری در توصیفات: «اما در عدل و داد بسیار کوشیدی» (تتوی، بی تا: ۳۳) یا «در موازین عدالت نکردندی و قطع طریق جایز داشتندی» (تتوی، بی تا: ۵۰).
- ساخت افعال مرکب بیشتر با مصدر نمودن و فرمودن است: «خوبی آن صحیفه نازنین به چشم احقرالمخلوقین از قرار واقع رخ نمود» (تتوی، بی تا: ۱۰) یا «در خدمت خطیب الانبیا زندگانی فرمود» (تتوی، بی تا: ۵۲).
- آوردن اسامی اشاره این و همان در ابتدای اسامی خاص که یا برای تأکید است یا در جملات قبلی از آنها نام برده است: «و این را دانیال اکبر گویند» یا «همان ولید بن مصعب که فرعون موسی است» (تتوی، بی تا: ۴۸).
- حذف همزمان «را» و فعل به قرینه لفظی: «و به لغت عبری آب را مو گویند و درخت [را] شی به شین معجمه [گویند]» (تتوی، بی تا: ۵۱).
- حذف افعال به قرینه‌های لفظی: «همتی داشت که با چرخ اثیر و فلک‌التدویر برابری کردی و نفاذ امری [داشت] که به اصابت تدبیر شاهراه تقدیر بیستی.» (تتوی، بی تا: ۸۳).
- سر کردن را در معنای جمع کردن و آماده نمودن به کار برده است: «دریا خان لشکر را سر کرده متوجه دفع جام شد» (تتوی، بی تا: ۲۵۰).
- جمع کلمه رخت را به صورت رُخوت آورده است: «و اشیا و رخوت وافر و جهاز متکاثر» (تتوی، بی تا: ۲۷۲).
- معنای عبارات و کلمات خاص را جهت اطلاع خواننده آورده است: «و او را هیربد نیز گویند هیر به فرس قدیم آتش را گویند و بد همنشین» (تتوی، بی تا: ۵۹).

۲-۳-۲- ویژگی ادبی

گر چه این اثر یک نسخه تاریخی است اما از آنجا که «در ادبیات کیفیت و چگونگی بیان (How it is said) از خود مطلب (What is said) مهمتر است» (شمیسا، ۱۳۷۳:

۸۸)؛ بنابراین می‌توان از خلال روایات تاریخی به برخی مشخصه‌های ادبی رسید که یا سبک دوره مؤلف است یا مربوط به سبک شخصی اوست.

۲-۳-۱- آرایه‌های بدیعی

از بین آرایه‌های ادبی، مؤلف بیشترین استفاده را از سجع و جناس داشته است. «در تاریخ‌هایی که منشیان هند نوشته‌اند دنباله شیوه تاریخ‌نویسان قرن نهم با اصرار کمتری در ایراد صنایع مشهود است. نثرهای مورخان غالباً بینابین است، بنابراین گاه ساده و گاه در عین سادگی مصنوع و گاه مخلوطی از هر دو است» (صفا، ۱۳۷۰: ۵/ ۱۴۵۵). در نعت و توصیف شاهان و اشخاص، همچنین وصف مجالس و صحنه‌های مهم اغلب با نثری مسجع روبرو هستیم. کاربرد سجع در «انتخاب منتخب» فراوان است. مؤلف، حدیث نفس و افکار و اندیشه‌های درونی خود را نیز با نثری آمیخته به سجع و انواع جناس بیان می‌کند. این مورد باعث شده تا موسیقی کلام در این متن تاریخی افزایش یابد. نویسنده در کاربرد آرایه‌های ادبی جانب اعتدال را نگاه داشته و از افراط به دور است؛ بنابراین با متنی یکدست و ساده ولی ادبی روبرو هستیم. یکی از ویژگی‌های شاخص سبکی در کلام عبدالشکور تتوی اجتناب وی از اطناب‌ها و توصیفاتی است که در آن دوره رایج بوده است. آفتاب اصغر در مورد سبک «انتخاب منتخب» می‌گوید: «سبک انشای انتخاب منتخب ساده و روان و در عین حال دل‌انگیز و عاری از تکلفات بیجاست» (اصغر، ۱۳۶۴: ۴۸۸).

– کاربرد سجع: «چون فریاد و نفیر برنا و پیر از جور و بیداد آن مقهور شریر به کره اثر رسید» (تتوی، بی‌تا: ۷۰).

«ماه منیر را منخسف و خورشید مستتیر را منکسف دیده» (تتوی، بی‌تا: ۶۷).

«و خون از تیغ بسان باران از میغ باریدن گرفت» (تتوی، بی‌تا: ۷۳).

– کاربرد جناس تام: «فرخ زاد چون بر تخت نشست خلاق به عدل و داد نوید داد» (تتوی، بی‌تا: ۱۲۵).

«التماس نمود که نوعی سازد که او به حدی از ولایت رود تا از سخط مأمون، مأمون

ماند» (تتوی، بی‌تا: ۹۵).

- جناس قلب بعض: «رِقبَةُ اطاعت بر رِقبَةُ ملازمت استوار نداشته» (تتوی، بی تا: ۲۷۷).
 - تابع اضافات در توصیفات: «گشتاسپ پادشاهی بود عالیقدر صایب فکر وافر عدل بلند همت» (تتوی، بی تا: ۸۵).

- لف و نشر: «میان و زبان به چاکری و ثناگستری بستند و گشادند.» (تتوی، بی تا: ۳۰۳).

۲-۳-۲-۲- آرایه‌های بیانی

- کاربرد کنایات: مؤلف بنا به اقتضای کلام از کنایات رایج و مصطلح استفاده کرده است: «اما اجلش مهلت نداده جان به هادم اللذات سپرد» (تتوی، بی تا: ۲۳۲)، هادم اللذات کنایه از اجل است؛ یا «و خسروخان خایب و خاسر مانند سگ پاسوخته جان از آن مهلکه به در برد» (تتوی، بی تا: ۱۴۲) سگ پاسوخته کنایه از شخص مضطرب و بی قرار است.
 - اشتغال بر کنایات غریب: برخی از کنایات به کار رفته در انتخاب منتخب غریب و بدیع است و در کتاب‌هایی چون امثال و حکم دهخدا، فرهنگ کنایات سخن انوری و فرهنگ کنایات منصور ثروت دیده نشد. احتمالاً این دسته از کنایات مربوط به منطقه زندگی نویسنده است که به لحاظ تازگی و منحصر بفرد بودن در مجالی دیگر بررسی خواهد شد. در ادامه به چند نمونه اشاره می‌گردد: «در عهد سلطنت فرمانفرمایی قراخان سلطان، تباشیر صبح پادشاهی از افق تأییدات الهی دمیدن گرفت» (تتوی، بی تا: ۱۴۸)، تباشیر کنایه از سپیدی صبح می‌باشد. «او را نظربند داشته احتیاط تمام می‌نمود»؛ این مورد نیز با توجه به متنی که در آن به کار رفته به نظر می‌رسد کنایه از تحت نظر گرفتن و محبوس داشتن است. (تتوی، بی تا: ۳۲۴) «و چون مردم ارغون به غایت بی باک بودند و بی اندامی بسیار می‌نمودند» کنایه از هتک حرمت است. (تتوی، بی تا: ۲۷۰)

- تشبیه: «و دستارهای مغولان مانند سبوی آهک‌اندود بر روی دریا می‌رفتند» (تتوی، بی تا: ۲۷۹).

«بوی سلطنت و جهاننداری مانند نکهت ریاحین از نسیم بهار می‌دمید» (تتوی، بی تا: ۲۹۹).

«خورشید پیکر ابراهیم علیه السلام جهان را روشن گردانید» (تتوی، بی تا: ۳۷).

- اضافه تشبیهی: «از عالم عدم به صحرای وجود آورده‌اند» (تتوی، بی تا: ۱۸۹) «و در مهاده فراغت به استراحت روزگار گذرانند» (تتوی، بی تا: ۹۱) یا «عراق عرب تمامت به چتر تسخیر در آمد» (تتوی، بی تا: ۲۲۵).

- استعاره مکنیه: «اکنون وقت آن رسید که دست آرزو در گردن مراد حمایل کنیم» (تتوی، بی تا: ۲۳۸).

- مجاز: «مقالید قندهار را به دست میرغیاث‌الدین نبیره خواندمیر که صاحب کتاب حبیب‌السیر است و پدر میرابوالمکارم و جدّ عبدالله سلطان است به درگاه عالم پناه بابرپادشاه فرستاد» (تتوی، بی تا: ۱۲۷) مقالید در معنای کلیدها مجاز از حکومت و زمامداری است.

- ایهام: «ملک خلیفه به دست دیوان مغول آمد» (تتوی، بی تا: ۲۱۷) دیوان هم در معنای دولت و هم جمع دیو آمده است.

- ایهام تناسب: «ماهچه ظفر آیتش از مشرق عظمت طلوع کرده و آفتاب رای گیتی گشایش از افق حشمت نورافشان شده» (تتوی، بی تا: ۳۰۳).

- استشهاد به آیات و احادیث: مؤلفان از دیرباز برای اعتبار بخشیدن به کلام خود و همچنین برای تأثیر و تزئین متون از آیات و احادیث استفاده می کردند. در این متن تاریخی نیز نویسنده به جهت عبرت آموزی هر جا که با محتوای متن تناسب داشته به آیات قرآنی و احادیث تلمیح کرده است:

- آیات: «إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَافٍ» (تتوی، بی تا: ۶۹).

«إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا» (تتوی، بی تا: ۲۵۸).

احادیث: «خَمَرْتُ طِينَةَ آدَمَ بِيَدِي أَرْبَعِينَ صَبَاحًا» (تتوی، بی تا: ۲۳).

«لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ» (تتوی، بی تا: ۷).

- استفاده از ضرب‌المثل‌های عربی و فارسی به اقتضای کلام: «ذهبت الدوله ببوله» (تتوی، بی تا: ۱۷۹).

«آزموده را آزمودن خطاست» (تتوی، بی تا: ۶۷).

- استشهاد به اشعار: در متون نثر به لحاظ تأثیر فراوان شعر بر خواننده، اشعار شاعران دیگر به عنوان شاهد مثال مورد توجه بوده است؛ گاه نیز این اشعار برای زینت کلام یا جهت اظهار آگاهی و فضل نویسنده به کار می رفت. در کتاب انتخاب منتخب التواریخ به

اشعاری برمی‌خوریم که یا از شاعران برجسته زبان فارسی است مانند فردوسی، عطار و سعدی یا از شاعران سبک هندی است مانند بیدل دهلوی، شاه اسماعیل ثانی، میرزا قاسم گنابادی، شاه طهماسب و ... اشعاری که در دیباچه کتاب آورده شده از عطار است. در شرح تاریخ شاهان پیشدادی، بیشترین شواهد از شاهنامه آورده شده است. گاه نیز به ابیاتی برمی‌خوریم که شاعران آن ناشناس هستند. مؤلف در بین شاعران به سعدی ارادت ویژه‌ای دارد و از او با لقب *الملح الشعرا* یاد می‌کند. مشخص است که نویسنده به متون ادبی فارسی زبانان علم و آگاهی داشته و آثار آنان در دسترس وی بوده است و این نشان از منشی بودن مؤلف است که خود در مقدمه بدان اشاره کرده است. همچنین خود نویسنده نیز گاه بنا به موقعیت کلام بیتی سروده است.

۲-۳-۳- ویژگی فکری

از آنجا که مؤلف اهل هندوستان است بنابراین تسلط کافی به آداب و رسوم هند داشته، گاه بدین آداب اشاره کرده و از این رهگذر اطلاعات مفیدی به خواننده داده است: «عادت هندیان چنان بود که هر پادشاه که دو نوبت در دست مسلمان اسیر شود دیگر پادشاهی را نشاید و گناهِش جز به آتش پاک نشود، پس هیتال پادشاهی به پسر داده خود را بسوخت» (تتوی، بی‌تا: ۲۰۰).

یکی از جنبه‌های مهم تاریخ‌نویسی توجه به بعد عبرت‌آموزی آن می‌باشد که هدف اصلی مورخان بوده است: «و رسم و عادت حکما چنان است که معظّمات وقایع خیر و شر هر زمانی مورخ کنند تا بعد از ایشان اخلاف و اعقاب اولوالابصار را اعتباری باشد و احوال قرون ماضی در ادوار مستقبل معلوم ایشان شود» (همدانی، ۱۳۷۳: ۳۳). عبدالشکور نیز در مقدمه بیان می‌کند که یکی از اهداف او در نگارش تاریخ توجه به بعد تعلیمی آن است: «ممارست این فن فنون اطلاع بر اوضاع اسلاف بخشیده ابواب آگاهی از بدایع وقایع گذشتگان کماهی بگشاید» (تتوی، بی‌تا: ۸).

مرگ‌اندیشی و توصیف مرگ بزرگان یکی از مواردیست که جایگاه خاصی در کتاب دارد؛ از این رو مؤلف سعی کرده با زبان ادبی همراه با تأسف و تأثر به توصیف مرگ

بپردازد و ناتوانی انسان قدرتمند را در مواجهه با تقدیر و قضا و قدر نمایش دهد و دناوت و بی‌اعتباری دنیا را با ترکیباتی چون وحشت آباد و تاریک‌آباد به مخاطبش یادآوری کند. نویسنده با علوم مختلفی مانند نجوم، جغرافیا، تاریخ و اساطیر آشنایی داشته و در تألیف کتاب از آنان بهره جسته است. از این رو کتاب به دلیل اشمال بر مسائل ذکر شده که گاه خاص شبه‌قاره هند است حائز اهمیت است و می‌تواند به پژوهش‌های محققان یاری رساند: «یکی از امرای عظام را فرمود که در قلعه، حویلی و منزل برای خود سازند» (تتوی، بی‌تا: ۲۵۹). خانه یا عمارت سستی در شبه‌قاره هند است که در منطقه افغانستان امروزی هنوز کاربرد دارد.

به دست دادن اطلاعات جغرافیایی و جامعه‌شناسی: مؤلف در توصیف شهرها و اماکن، اطلاعات مهمی همراه با جزئیات به خواننده ارائه می‌دهد که می‌تواند در پژوهش‌های مردم‌شناسی نیز مفید باشد. برای نمونه در توصیف استانبول می‌گوید: «یکصد و پنجاه خانقاه که مردم گوشه‌نشین در آن می‌باشند و دوصد کاروان‌سرا و چهارصد و هژده چشمه آب و نهصد و هفت آسیای آب و پانصد و هشتاد و دو سقاییه و چار هزار و نهصد و نود و هشت مدرسه و پانصد و پانزده قپان که اسباب و اشیاء به آن وزن می‌کنند و هشتصد و نود حمام و ششصد و هشتاد و شش بوزه‌خانه و پانصد و چهل و نه محله نصاری و چهار هزار و پانصد و هشتاد و شش محله یهودان و دوصد و هشتاد و پنج کلیسای نصاری» (تتوی، بی‌تا: ۲۳۳).

مؤلف، منشی دربار گورکانیان است و قاعدتاً با فنون ادبی و علوم زمان خود آشنایی دارد. او با علم لغت عربی بیگانه نیست و گاه برای نشان دادن این مهم، از اصطلاحات و لغات دشوار عربی استفاده می‌کند. علاوه بر این وی در هنگام نقل تاریخ از منابع دیگری همانند *تاریخ طبری*، *تاریخ بناکتی*، *روضه الصفاء*، *تاریخ گزیده*، *مروج الذهب*، *کامل التواریخ* و ... که در دسترس داشته نیز استفاده کرده گاه در تعیین صحت و سقم آنها وسواس به خرج داده و شرط امانتداری و بی‌طرفی را رعایت کرده است. همچنین هر جا

که به اختلاف آرا برمی‌خورد اظهار می‌دارد که در بیان فلان تاریخ انحراف و خلل پیش آمده و در پایان نقل قول‌های مختلف می‌گوید: والله اعلم بالصواب.

نویسنده ارادت ویژه‌ای به ایران داشته و در نقل تاریخ هر جا که مجال یافته به توصیف ایران پرداخته است: «ایران را که وسط معموره عالم و خوش‌ترین و بهترین عرصه گیتی است» (تتوی، بی تا: ۷۲). دیدگاه عبدالشکور در مورد زمامداران عادل، دیدگاهی مبتنی بر عدل و انصاف است. هر جا که به صاحب عدلی برمی‌خورد با زبانی نیکو توأم با احترام از او یاد می‌کند: «شیوه ستوده عدل و انصاف و خلق نیک و کرم و حلم و تواضع و ... پیش گرفت و امن و رفاهیت در عباد و بلاد پیدا شد» (تتوی، بی تا: ۲۳۶). همچنین در توصیف شخصیت‌ها جانب انصاف را رعایت کرده در مورد شدید برادر شداد می‌گوید: «شدید اگر چه به سعادت ایمان فائز نشد اما در عدل و داد بسیار کوشیدی» (تتوی، بی تا: ۳۳) یا درباره ابن مقفع می‌گوید: «در زمان هادی کار زنداقه قوت گرفته بود از آن جمله یکی عبدالله بن المقفع بود که در فصاحت و بلاغت نظیر نداشت و او آنست که کلیله و دمنه از زبان فارسی به لغت عربی نقل کرده» (تتوی، بی تا: ۱۸۲).

مؤلف به هنگام روایت تاریخ گاه به مسائل اخلاقی و انسانی اشاره می‌کند و اثرش رنگ تعلیمی به خود می‌گیرد: «پادشاه عادل را در کارهای خطیر شتابی نباید کرده و به سخن دوست و دشمن استعجال نباید نمود.» (تتوی، بی تا: ۲۴۵) یا «و همواره با سپاهی و رعیت در مقام ملایمت بود و فراخور هر کس رعایت می‌نمود.» (تتوی، بی تا: ۲۶۶).

عبدالشکور در بیان مذاهب مختلف انصاف را رعایت کرده و به دیده بی‌طرفی به مذاهب نگاه می‌کند و تنها به بیان تفکر و دیدگاه آنان می‌پردازد. در مورد امام شافعی چنین می‌گوید: «رضی الله عنه آن سلطان شریعت و طریقت آن برهان محبت و حقیقت آن معنی اسرار الهی آن مهتدی به انوار نامتناهی آن وارث ابن عم النبی امام شافعی مطلبی...» (تتوی، بی تا: ۱۹۰)؛ یا در جایی ارادت و احترام خود را به ائمه و سادات نشان داده است: «با سادات صاحب سعادات معاودت می‌ورزید» (تتوی، بی تا: ۱۸۵).

۳- نتیجه گیری

کتاب «انتخاب منتخب التواریخ» توسط عبدالشکور بن عبدالواسع هندوستانی از منشیان دربار گورکانیان هند در قرن یازدهم به رشته تحریر درآمده است. توجه شاهان گورکانی به بقای نام و ثبت فتوحات و کشورگشایی‌های آنان موجی از تاریخ‌نویسی را به وجود آورد که مورد توجه و اقبال اهل ادب قرار گرفت. یکی از انگیزه‌های نگارش کتاب *انتخاب منتخب التواریخ* نیز همسو شدن با جریان رایج تاریخ‌نویسی در آن دوره است. موضوع این کتاب تاریخ عمومی است بنابراین از نظر محتوا بر مسائل تاریخی با کتب تاریخی آن دوره مشابهتی دارد. این اثر به شیوه کتب تاریخی هم‌عصر خود نگاشته شده اما از خلال همین روایات تاریخی می‌توان به ویژگی‌های سبکی خاصی دست یافت.

اگر چه نثر کتاب عموماً ساده است اما مؤلف هر جا که توانسته از ظرفیت ادبی خود استفاده نموده و کتاب را از حالت روایت ساده تاریخی به نثری ادبی تبدیل کرده است تا توقعات اهل ذوق و ادب را برآورده کند و سواد ادبی خود را نیز نمایش دهد. از ویژگی‌های زبانی اثر می‌توان به استفاده فراوان از ترکیبات عربی اشاره کرد. از آنجا که مؤلف، منشی دربار است بنابراین آشنایی او با زبان عربی باعث شده تا این مسئله نمود بیشتری داشته باشد؛ تا آنجا که گاه لازم است خواننده برای درک معنای کلمه یا اصطلاحی به کتب لغت مراجعه کند. در جای‌جای کتاب آیات و احادیثی آورده شده تا ضمن تزئین کلام بر جنبه عبرت‌آموزی اثر بیفزاید. در مورد استفاده از اصطلاحات ترکی و هندی هم وضع به همین شیوه است؛ بویژه در استفاده از لغات و ترکیبات هندی به اصطلاحاتی برمی‌خوریم که خاص منطقه مؤلف است. علاوه بر این نویسنده گاه از ترکیبات زیبایی فارسی استفاده کرده که ویژه زبان اوست. استفاده از شواهد شعری نشان از شناخت مؤلف از شاعران حوزه ایران و هند دارد. مؤلف در توصیفات مربوط به شخصیت‌ها و یا وصف طبیعت از نثر مسجع استفاده کرده و متن رنگ و بوی ادبی‌تری گرفته است. در بحث مربوط به ویژگی‌های ادبی، نویسنده از تمام توان خود استفاده کرده تا آرایه‌هایی همچون جناس، تشبیه و استعاره را به کار برد. حذف افعال به قرینه لفظی دیده می‌شود و کاربرد افعال مرکب از مصدر نمودن و فرمودن بسامد بالایی دارد. نثر کتاب در اغلب موارد ساده و روایی است. عباراتی چون القصة و حکایت آورده‌اند، نیز به روایت متن کمک می‌کند

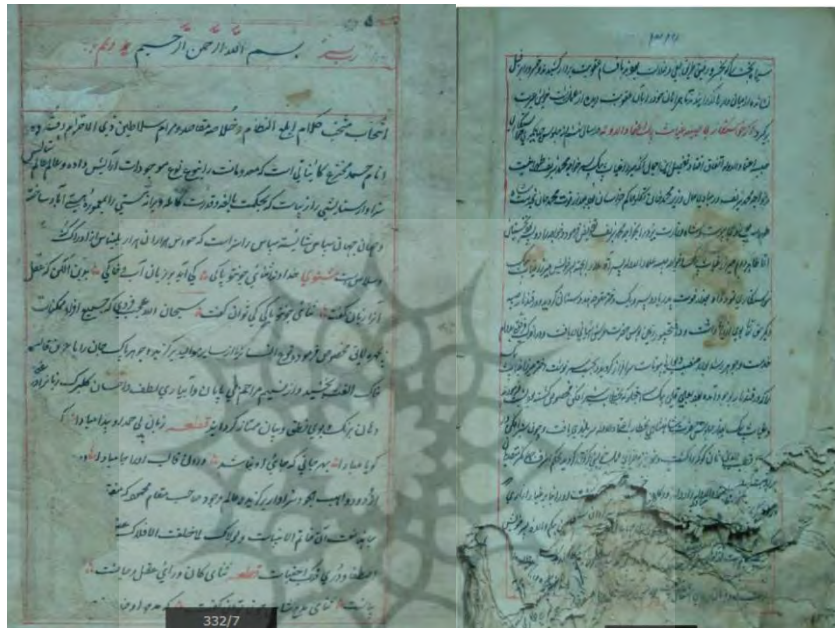
و خواننده را با متنی داستان‌گونه روبرو می‌سازد. کتاب مشحون از اطلاعات جغرافیایی و اجتماعی است که برای پژوهشگران حوزه شبه قاره خالی از فایده نیست. همچنین اشاره به باورهای عامیانه و اساطیری در کتاب دیده می‌شود. مؤلف اصول امانتداری را در شرح تاریخ رعایت کرده و هر جا از منبعی استفاده کرده نام برده و آنجا که محل اختلاف مورخان بوده قید کرده و در پایان قضاوت را به عهده خواننده گذاشته است.

فهرست منابع

۱. اصغر، آفتاب. (۱۳۶۴). **تاریخ نویسی فارسی در هند و پاکستان (دوره گورکانیان)**. لاهور: خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران.
۲. انوشه، حسن. (۱۳۸۰). **دانشنامه ادب فارسی (ادب فارسی در شبه قاره هند، پاکستان و بنگلادش)**. ج ۴. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۳. بهار، محمدتقی (ملک الشعرا). (۱۳۵۵). **سبک شناسی**. ج ۱ و ۳. چاپ چهارم. تهران: امیرکبیر.
۴. تسییحی، محمدحسین. (۱۳۸۴). **فهرست الفبایی نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش**. اسلام آباد: مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان.
۵. تنوی، عبدالشکور. (ف ۱۰۴۴ ق). **انتخاب منتخب التواریخ**. پاکستان: کتابخانه گنج بخش (لاهور). نمره مسلسل: ۳۸۸۴. [نسخه خطی] تالیف ۱۰۸۴ ق. تاریخ کتابت: ۱۱ ق.
۶. جهانبخش، جويا. (۱۳۸۴). **راهنمای تصحیح متون**. تهران: مؤسسه نشر میراث مکتوب.
۷. داعی الاسلام، سید محمدعلی. (۱۳۶۲). **فرهنگ نظام**. تهران: دانش.
۸. دهخدا، علی اکبر. (۱۳۷۷). **لغت نامه**. تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۹. زند و کیلی، محمدتقی و قاسمیان، مرضیه. (۱۴۰۰). «ورود زبان عربی به هند و بازتاب آن در شبه قاره». **فصلنامه مطالعات شبه قاره دانشگاه سیستان و بلوچستان**. سال سیزدهم، شماره ۴۰، ص ۱۹۴-۱۷۹.
۱۰. شمیسا، سیروس. (۱۳۷۳). **کلیات سبک شناسی**. چاپ دوم، تهران: فردوس.

۱۱. صادقی، علی اشرف و زندی مقدم، زهرا. (۱۳۹۴). **فرهنگ املائی خط فارسی**. تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی.
۱۲. صفا، ذبیح الله. (۱۳۷۰). **تاریخ ادبیات در ایران**. جلد ۵. تهران: فردوس.
۱۳. صفرزایی، عبدالله و سرافرازی، عباس. (۱۳۹۴). «تاثیر تاریخ‌نگاری ایرانی بر گونه‌های تاریخ نویسی تیموریان هند». *فصلنامه مطالعات شبه قاره دانشگاه سیستان و بلوچستان*. سال هفتم، شماره ۲۲، ص ۴۸-۲۵.
۱۴. فتوحی، محمود. (۱۳۹۰). **سبک‌شناسی نظریه‌ها، رویکردها و روش‌ها**. تهران: سخن.
۱۵. مایل هروی، نجیب. (۱۳۷۹). **تاریخ نسخه‌پردازی و تصحیح انتقادی نسخه‌های خطی**. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۱۶. مبارک، شیخ ابوالفضل. (۱۳۸۵). **اکبرنامه (تاریخ گورکانیان هند)**. تصحیح غلامرضا طباطبایی مجد. تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
۱۷. منزوی، احمد. (۱۳۷۴). **فهرستواره کتاب‌های فارسی**. جلد اول. تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
۱۸. همدانی، رشیدالدین فضل الله. (۱۳۷۳). **جامع‌التواریخ**. تصحیح محمد روشن و مصطفی موسوی. تهران: البرز.

تصویر صفحه نخست و پایانی کتاب به پیوست آمده است. (صفحات پایانی نسخه، خوردگی دارد، بنابراین انجامه ندارد و نام کاتب و تاریخ کتابت نیز مشخص نیست)، به همین دلیل افتادگی های متن مطابق با نسخه بدل کتابخانه مجلس و ملی تکمیل گردیده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی